

TÜRKÇE ÖĞRETMENİ ADAYLARININ BİLGİLENDİRİCİ VE ÖYKÜLEYİCİ METİNLERİ ÖZETLEME BECERİLERİ

INFORMATIVE AND NARRATIVE TEXTS SUMMARIZATION SKILLS OF TURKISH LANGUAGE TEACHER CANDIDATES

Hasan KURNAZ*, Şenol AKAYDIN**

ÖZET: Bu çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerilerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerileri; düzey, metin türü ve cinsiyete göre incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu yüz Türkçe öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde çalışma grubuna bir bilgilendirici bir öyküleyici olmak üzere iki metin verilerek bu metinleri özetlemeleri istenmiştir. Nicel bir araştırma olan bu çalışma tarama modelinde desenlenmiştir. Araştırmanın verileri ölçüt temelli bir değerlendirme çizelgesi kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 21.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki grup arasındaki farkı tespit etmek için Wilcoxon İşaretili Sıralar testi ve Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Araştırma sonuçları öğretmen adaylarının metin özetleme becerilerinin gerek bilgilendirici gerek öyküleyici metinler için "kabul edilebilir" düzeyde olduğunu; öğretmen adaylarının metin özetleme becerilerinin; cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarının bilgilendirici metinleri öyküleyici metinlere kıyasla daha kolay özetledikleri tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: özetleme, bilgilendirici metin, öyküleyici metin

ABSTRACT: In this study, it is aimed to identify the Turkish language teacher candidates' summarizing skills of informative and narrative texts. For this purpose, informative and narrative texts summarization skills of Turkish language teacher candidates were analyzed according to the levels, text type and gender. Working group of the study consisted of a hundred Turkish teacher candidates. It was asked to working group to summarize two texts consisted of a narrative and an informative one during the research process. This quantitative study has been designed as a survey model. The data was evaluated by using criteria based assessment scale. The data obtained in the study were analyzed by using SPSS 21.0 software. Wilcoxon Signed Rank test and Mann-Whitney U test were used for determining the difference between the two groups on comparison of quantitative data. In order to analyze the data, descriptive statistical methods (frequency, percentage, mean, standard deviation) were used. According to the results of the research, prospective teachers' text summarization skills level was "acceptable" for both informative and narrative texts. Prospective teachers' text summarization skills level showed a significant difference according to gender. Also it was found out that the teacher candidates summarized the informative texts much easier than the narrative texts.

Keywords: summarization, informative text, narrative text

1. GİRİŞ

İnsanın dünyada olup biten gelişmeleri yakından takip etmesi, her türlü gelişmeden haberdar olması ve bilgi düzeyini arttırması okumayla mümkündür. Okuma; yazılı bir metnin bilinen yazı karakterlerini sesli veya sessiz çözenin ötesinde, metnin içindeki duygu, düşünce ve mesajların algılanması demektir (Karatay, 2007; Topuzkanmış, 2009). Okuma, iletinin doğru biçimde algılanması halinde anlamlı olur; çünkü okumada temel amaç okuduğunu anlama ve bu

* Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, hasan.kurnaz@inonu.edu.tr

** Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, senol.akaydin@inonu.edu.tr

yolla anlama yeteneğini geliştirmektir (Epeçan, 2009). Okuma becerisinin geliştirilmesi diğer dil becerilerinde olduğu gibi eğitim gerektirmektedir (Özbay, 2009).

Ülkemizde ilkokul çağından itibaren öğrencilere ana dili eğitimi verilmektedir. Ancak uluslararası standartlarda okuduğunu anlama düzeyini belirlemek için yapılan 2001 PIRLS, 2003, 2009 ve 2012 PISA araştırmalarının verileri, ortaokul ve lise sonunda girilen sınavlarda sıfır ve yetersiz puan alan öğrenci sayısı ve bir yükseköğretim programı bitirdiği halde okuduğunu tam ve doğru anlayamayan bireylerin çokluğu (Özenç ve Aslanhan, 2010; Öğretmen, 2006; Karatay, 2007; Özdemir 1975) ana dili eğitiminde ve okuduğunu anlama becerilerinin geliştirilmesinde sorunlar olduğunu göstermektedir.

Eğitim öğretimin her kademesindeki okuma kazanımların gerçekleşmesi ve yukarıda bahsedilen okuduğunu anlama becerisindeki yetersizliklerin azaltılması için okuma strateji ve tekniklerine önem verilmesi gerektirmektedir. Okuma strateji ve teknikleri anlamayı destekleyerek okumanın anlaşılmadığı durumlarda okuyucuya yol gösterir. “Okuma stratejileri, okuma sırasında karşılaşılan sorunların giderilmesinde, öğrencilerin verimli okumalarına katkı sağlayan tekniklerdir. Okuma stratejilerini kullanmak; okurların anlamı kavramadaki başarısızlıkların farkına varmalarını, ne yapmaları gerektiğine karar vermeleri ve bu başarısızlığın üstesinden gelmek için bazı düzeltici etkinlikler içine girmelerini sağlamaktadır” (Akkaya, 2011).

Özetleme, ilkokuldan yükseköğretime kadar eğitim öğretimin her kademesinde kullanılan bir anlama stratejisidir. Özetleme, okunan veya dinlenen bir metnin ana hatlarıyla yazıya geçirilmesi sürecidir. Bu sürecin temel olgusu, önemli bilgiyi, daha az önemli olan bilgiden ayırmaktır (Çıkrıkçı, 2008). Bu bağlamda, özetleme bireyin ne öğrendiğini düşünmesi, mantıksal ve anlaşılabilir tarzda yazması ve kendi kelimeleriyle ne öğrendiğini açıklamasıdır (Deneme, 2009).

Eğitimin her kademesinde öğrencilerin, dersler ve sınavlara hazırlık başta olmak üzere pek çok bilgilendirici ve öyküleyici metni okuyup anlamaları gerekmektedir. Öğrencilere okuduğunu anlama ve anladığını en iyi şekilde ifade etme imkanı sağlayan özetleme stratejisinin amacına ulaşabilmesi için doğru bir şekilde kullanılması gerekir. Bu çalışmada, Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme becerileri ınceleceğinden öncelikli olarak metin ve özetleme kavramları üzerinde durulacaktır.

1.1 Metin ve Metin Türleri

Metin, anlama ve anlatma becerilerinin temel malzemesini içinde bulunduran ve öğrencilerin bu becerilerini geliştirmeye imkan sağlayan örnek bir uygulama sahası olarak görülebilir. “Son yıllarda metinle ilgili çalışmalar artmış, hem metin kavramının anlamında bir değişme, gelişme olmuş hem de metin bilgisi metin dil bilimi kavramları ortaya çıkmıştır” (Çeçen, 2011). Bu nedenle aşağıda metin kavramının değişik anlamları üzerinde durulacaktır.

Metin, Türkçe Sözlük’te (TDK, 2011) “bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda metnin, kâğıt üzerindeki göstergelerin tamamı olduğu vurgulanmaktadır. Aynı doğrultuda İşeri (1998) anlamsal bütünlük taşıyan yazılı her şeyin metin olarak değerlendirilebileceğini belirtir. Güneş (2007) metni, “birbirini izleyen cümleler, sözler ve görsellerden oluşan anlamlı yapılar” şeklinde tanımlayarak görsellerin de metin oluşturabileceğini belirtir. Akyol (2011) kendisinden anlam kurulan her şeyin metin olduğunu söyleyerek en kapsamlı tanımı yapar.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle metnin; anlamsal olarak bütünlük taşıyan sözlü, yazılı, görsel ve hatta kendisinden anlam kurulabilen her şey olduğu söylenebilir. Metnin anlamsal olarak bütünlük taşıması, cümlelerin, paragrafların birbiriyle ilişkili ve uyumlu olmasıyla açıklanabilir. Halliday ve Hassan’a göre metin, biçimsel değil anlamsal bir birliktir (Akt.

Coşkun, 2007). Yani metin yalnızca ses ve sözcüklerin, hatta cümlelerin inceleneceği mekanik bir nesne değil, bölümlerin her birinin bütün içinde vazgeçilmez bir önem taşıdığı bütünlüğe ait bir boyuttur (Lüleci, 2010).

Bir metnin yapısında bulunan unsurların okuyucu tarafından çözümlenmesi anlamayı kolaylaştırır. “Metni anlamlandırma sürecinde okur, küçük ölçekli yapılarla büyük ölçekli yapıları ilişkilendirerek metinde işlenen ana düşünce ve bilgiye ulaşır” (Karatay, 2007). Metni anlamlandırma sürecinde, metni oluşturan yapıların bilinmesi kadar metnin türü ve anlatım biçimiyle ilgili özelliklerin bilinmesi de anlamayı kolaylaştırır.

Metin türü, yazarın metni üretme amacıyla belirlenir. Yazar, okuyucuya iletmek üzere belirlediği amacını kendinden önce var olan belli metin türlerinin biçimsel kurallarını kullanır. “Örneğin bir gazete metni, rapor vb. gibi metinler tür olarak birbirinden farklı metinlerdir ve bu metinlerin farklılıkları, üretilme amaçlarına bağlı olarak biçimsel ve biçimsel özellikleri ile kendini gösterir” (Ögeyik, 2008). Yazınsal metinlerde sunulan yaşantı ve bilgileri kavramak öncelikle bu metinlerin türü hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir (Özdemir, 2013). Farklı türlerde metinlerin anlaşılması, farklı okuma tekniklerini kullanmayı gerektirdiğinden öğrencilerin bu konuda eğitilmesi gerekir (Karatay, 2014; Özbay, 2009). Okuduğunu anlama becerisini geliştirebilmek ve eğitim sürecinde metinlerin çözümlenebilmesini sağlayabilmek için metinlerin tür özelliklerinin üzerinde durulmalıdır.

Metin türleri konusunda alan yazında çok farklı tasnifler yapılmıştır. “Metinler, genel olarak içinde deneme, makale vb. türlerin yer aldığı bilgilendirici; hikâye, roman vb. türleri içeren, geleneksel olarak tahkiyeli adı verilen olaya dayalı ya da öyküleyici ile nesir dilinden farklı bir dil benimseyen şiir olarak sınıflandırılmaktadır” (Çeçen, 2011).

Bilgilendirici metinler, sözlü veya yazılı anlaşılması güç şeyler hakkında bilgi ve haber vermek, dinleyenleri veya okuyanları o hususta aydınlatmak amacıyla oluşturulur (Tansel, 1978). Günay’a göre (2007) bilgilendirici metin, “bir konunun okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması için bir olguyu, düşünceyi ya da durumu açıklayan metin”lerdir.

Bilgi vermeye dayalı metinler üslup ve içerik özellikleri yönünden hikâye edici metinlerden ayrılır. Bu tür metinlerde kurmacaya yer verilmediği için bilgiler okuyucuya doğrudan verilir. Dil ve anlatım örgüsü iletilmek istenen bilginin düzeyine ve bu bilgiyi alacak kişilerin deneyim ve yaşantılarına göre düzenlenir (Temizkan, 2009). Amacı okurların bilgi dağarcığını zenginleştirmek olan bu metinlerde, söyleyiş kaygısı ve sanatlıca bir anlatım yazarların tutumunda ağır basmaz (Özdemir, 2004). Bilgilendirici metinlerde sanatsal bir dil kullanılmamasına rağmen, masal, öykü gibi olaya dayalı türleri okuyarak, dinleyerek büyüyen öğrenciler bilimsel metinlerle karşılaşınca zorlanabilmektedir. Kelime hazinesinin zayıf olması, öğrencilerin bilgilendirici metinleri okumalarını güçleştirmektedir, çünkü bilgilendirici metinler, öğrencilerin güçlükle çözebileceği yüksek terimler ve ağır kavram yükü ile dolu alışılmamış bir içerik ile hiyerarşik ana fikir dizisinden oluşmaktadır (Saenz ve Fuchs, 2002; Dodson, 2000; Akt. Sallabaş, 2007). Bilgi vermeye dayalı metinlerin anlaşılması, hikâye etmeye dayalı metinlerden daha zordur (Akyol, 2011).

Bilgilendirici bir metnin sağlıklı bir şekilde anlaşılması için ana fikir, yardımcı fikirler ve bunlarla ilgili detayların özenle belirlenmesi gerekir. Bilgilendirici metinlerden en iyi şekilde yararlanmak için okuyucunun metinle ilgili beklentisinin ve okuma amacının bulunmasının yanında bu türün dil ve anlatım özelliklerini de iyi bir şekilde bilmesi gerekmektedir. “Okuduğunu anlama başarısının belki de ilk basamağı, kişinin okuduğu metnin türüne özgü özellikleri ve bu türün gerektirdiği uygun okumayı bilmesidir” (Karatay, 2007).

Bilgilendirici metinler, kendi türlerine özgü bir okuma gerektirdiği gibi öyküleyici metinler de kendi türlerine özgü bir okuma gerektirmektedir. Öyküleyici metinler bir başlangıç ile sonuç arasında dikkatlere sunulan metin parçalarıdır. Bu metin parçaları vaka (olay), bakış

açısı ve anlatıcı, zaman, mekân ve şahıs kadrosu gibi unsurlardan oluşur (Aktaş, 2000). Bu tür metinlerde bilgilendirici metinlerin aksine verilmek istenen mesaj açık bir şekilde verilmez okuyucunun çıkarımlarına bırakılır (Üründü, 2011). Okuyucunun edebi bir dille yazılmış öyküleyici kurguyu anlaması için bu tür metinler hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

1.2. Özetleme Becerisi

Özetleme, okunan veya dinlenen bir metnin ana hatlarıyla yazıya geçirilmesi sürecidir. Özetleme, bireyin ne öğrendiğini düşünmesi, mantıksal ve anlaşılabilir tarzda yazması ve kendi kelimeleriyle ne öğrendiğini açıklamasıdır (Deneme, 2009). Özetlemede yapılan iş, okunan metinde tartışılan en temel düşünceleri kısaltarak yazmaktır (Görgeç, 1999). Keçik ve Uzun (2004) da özetlemeyi sözlü ya da yazılı bir metnin, ayrıntılardan arındırılıp önemli noktalarının verildiği yazılı ya da sözlü olarak sunulan kısa anlatımlar olarak tanımlamaktadır. Özetleme ile ilgili tanımlar incelendiğinde, özetleme ile ilgili olarak “kısaltma, önemli olanı seçme, özlü biçimde verme ve kapsayıcı olma” gibi özelliklerin öne çıktığı görülmektedir (Özçakmak, 2015). Bu bağlamda özetleme, okunan ya da dinlenen bir metindeki önemli ifadeleri seçip kapsayıcı bir şekilde sözlü ya da yazılı olarak ifade etme olarak tanımlanabilir.

Özet yazmak kompozisyon yazmaktan farklıdır. Çoğu yazım türü, içerik ve yapının dikkatli ve ayrıntılı olarak planlanmasını, ana fikirlerin oluşturulmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte, özetleme okunan yazılı materyale temellendirilir. Kompozisyon yazmak ana fikir ve detay oluşturmayı gerektirirken özet, kavramların hazır olarak verildiği yazılar kullanılarak yapılır (Akyol, 2011).

“Özetleme, okuduğunu kavrama düzeyinin bir göstergesi, öğrenme sürecinde bilinçli öğrencilerin okudukları metinde sunulan önemli bir bilgiyi ayrıntılarından arındırma, onu kendi sözcükleriyle yeniden yapılandırma becerisidir” (Karatay ve Okur, 2012). Metin özetleme becerisi, okuduğunu anlama ve anladığını yazılı veya sözlü olarak ifade etmeyi gerektirdiğinden zor bir beceridir.

“Özetleme için, en az iki düşünce biçimi gereklidir. Birincisi, bir seçme sürecidir ve içerilecek ya da dışlanacak metin bilgilerini içerir. İkincisi bir kısaltma sürecidir ve bu da ayrıntılı olan genel fikirlerin değiştirilerek düzeyi düşük özet durumuna getirilmesini ya da kısaltılmasını içerir” (Johnson, 1983; Akt. Anderson, Babadoğan ve Hidi, 1991). Ancak bu iş metne, metnin türüne, anlatım özelliklerine göre farklılık gösterdiğinden sanıldığı kadar kolay değildir. Söz gelimi öykü, roman, oyun gibi kurmaca metinleri ya da anı, deneme sohbet gezi, fıkra gibi öğretici metinler kolaylıkla özetlenirken; yoğunlaştırılmış bilgi metinleri olan ansiklopedi maddeleri ya da makale gibi yazıların özetini çıkarmak zordur. (Gündüz ve Şimşek, 2012). Bu bakımdan özetleme yaparken öğrencilerin ve öğretmenlerin bazı özetleme stratejilerini bilmesi gerekir.

Okuduğunu anlama ve anlamı yapılandırmaya dair özetleme ile ilgili çalışmalar incelendiğinde araştırmacıların aynı amaca yönelik farklı özetleme teknikleri sunduğu görülür. Dijk ve Kintsch’in (1983) oluşturdukları modele göre bir metnin büyük ölçekli yapısı anlamsal ve söz dizimsel olmak üzere iki düzlemde ele alınır. “Genelleme, eksiltme, yorumlama gibi zihinsel işlemler ve çerçeve, tema gibi genel yapılar yardımıyla elde edilen büyük ölçekli yapılarda ana konu veya tema en temel yapıdır ve diğer yan konularla birlikte metnin bütünlüğünü sağlar” (Keçik 1990). Büyük Ölçekli Yapı Kuralları’na göre özetlenecek metinde yer alan bazı önermeler silinerek özet metine alınmamalıdır. Metindeki bazı kavramlar da genellenmeli ve genel bir ifade ile verilmelidir. Yeniden yapılandırma aşamasında da genelleme yapılan ifadeler özgün tümceler ve bir bütünlük içinde sunulmalıdır (Yazıcı Okuyan ve Gedikoğlu, 2011). Barnet ve Stubbs’ın belirttiğine göre özetlere ait bir takım genel özellikler bulunmaktadır:

1. Bir özet asıl metinden oldukça daha kısadır. Özet farklı sözlerle ifade etmek (paraphrase) değildir. Özet metin asıl metnin dörtte birinden uzun değil, genellikle daha kısadır.

2. Özet, asıl metindeki bütün somut ayrıntıları atıp sadece asıl metnin önemli bölümlerini sunar.

3. Özet, doğru olmalıdır; özet asıl metindeki anlamı yanlış yorumlayıp sunarsa bir değer taşımaz.

4. Özet yazarı, özeti yazarken asıl metindeki sıralamaya sadık kalmak zorunda değildir (Akt. Deneme, 2008).

Bir özet metinde kaynak metindeki tüm önemli fikirlere yer verilmelidir. Özet metin yazılmadan önce kaynak metindeki önemli bilgiler sağlıklı bir şekilde anlamlandırılmalı ve metindeki önemli düşünceler belirlenmelidir. Bununla birlikte bir özetlemeden söz edebilmek için bireylerin anlamlandırdıkları bir metni özetleme kurallarına uygun olarak sözlü ya da yazılı olarak aktarabilmeleri gerekmektedir (Ülper ve Karagül, 2011). Alan yazında özetleme becerisi ile ilgili olarak araştırmacılar tarafından belirlenen bazı özetleme kuralları yer almaktadır. Özçakmak (2015) tarafından derlenerek sunulan bazı özetleme kuralları şunlardır:

- ✓ Kendi cümleleriyle özetlemek,
- ✓ Orijinal metnin yapısına bağlı kalarak özetlemek,
- ✓ Orijinal metnin amacına bağlı kalarak özetlemek,
- ✓ Başlık koymak,
- ✓ Duru ve açık bir anlatım kullanmak,
- ✓ Kısa cümlelerle özetlemek,
- ✓ Edebî olma kaygısı gütmemek,
- ✓ Doğrudan alıntı yapmamak,
- ✓ Belli bir hacimde özetleme yapmak,
- ✓ Özete kendi düşüncelerini katmamak.

Özetleme, ilkokuldan yükseköğretime kadar eğitim öğretimin her kademesinde kullanılan bir anlama stratejisidir. Özetleme, okunan veya dinlenen bir metnin ana hatlarıyla yazıya geçirilmesi sürecidir. Bu sürecin temel olgusu, önemli bilgiyi daha az önemli olan bilgiden ayırmadır. “Öğrenim yaşamı ilerledikçe, bilgi veren metinleri anlama becerisi öğrenciler için daha fazla önem kazanmaktadır.” (Tuncer ve Kahveci, 2009: 854). Eğitimin her kademesinde öğrencilerin, dersler ve sınavlara hazırlık başta olmak üzere pek çok bilgilendirici ve öyküleyici metni okuyup anlamaları gerekmektedir. Öğrencilere okuduğunu anlama ve anladığını en iyi şekilde ifade etme imkânı sağlayan özetleme stratejisinin amacına ulaşabilmesi için doğru bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

İyi okuyucular okuduğunu anlama sürecinde farklı strateji ve teknikler kullanırlar (Akyol, 2006). Özetleme, okuma sonrasında anlamayı geliştirmek amacıyla kullanılan öğrenme stratejilerinden biridir (Bulut, 2013). Özetleme becerisi okuduğunu anlama ve anladığını ifade etmeyi gerektirdiği için birçok kişi özet yazarken zorlanmaktadır. Özellikle öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinden birinci derecede sorumlu olacak olan Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme stratejilerini iyi bilmeleri ve uygulamaları gerekmektedir. Bu çalışma Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerilerindeki eksiklerini ve hatalarını göstereceği ve onlarda farkındalık oluşturacağı için önemli görülmektedir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma Türkçe öğretmeni adaylarının öğretmen olduklarında işleyecekleri bilgilendirici ve öyküleyici metinleri ne düzeyde özetleyebildiklerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Öğretmen adaylarının özetleme kurallarına ne ölçüde uydukları belirlenerek onların özetleme becerileri hakkında bir saptama yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı bilgilendirici ve öyküleyici özet metinlerin;
  - a- Yeniden yapılandırılmış başlık içirme,
  - b- Kaynak metnin ana düşüncesini yansıtma,
  - c- Kaynak metnin yardımcı düşüncelerini yansıtma,
  - d- Özgün tümcelerden oluşma,
  - e- Kaynak metindeki tüm önemli bilgileri içirme,
  - f- Gereksiz ve önemsiz bilgileri içermeme,
  - g- Kaynak metni temsil edecek yeterli uzunlukta olma özelliği nasıldır?
- 2) Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme becerileri metnin bilgilendirici veya öyküleyici olmasına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 3) Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerileri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi hakkında bilgi verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerilerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma nicel bir araştırma olup, tarama modelinde desenlenmiştir. Var olan bir durumu olduğu gibi ortaya çıkarmayı amaçlayan tarama modelinde araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2011).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2013-2014 eğitim öğretim dönemi güz yarısında İnönü Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü 3. sınıfta okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Bu evrenin seçilme nedeni özetleme becerisinin işlendiği Okuma Eğitimi dersinin bu sınıf düzeyinde yer almasıdır. Araştırmada örneklem seçme yoluna gidilmemiş, evrenin bütünü üzerinde çalışılmıştır. Çalışma grubu 120 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışmaya katılmayan veya formu sağlıklı doldurmayan adayların elenmesiyle çalışma 100 öğrenciyle sınırlandırılmıştır. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubu Hakkında Tanımlayıcı Bilgiler

Cinsiyet	Sayı	Yüzde (%)
Kız	69	69
Erkek	31	31
Toplam	100	100

2.3. Veri Toplama Araçları

Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme becerilerini belirlemek için araştırmacılar tarafından kaynak metin olarak ortaokul Türkçe ders kitaplarından üç bilgilendirici ve üç öyküleyici metin seçilmiştir. Seçilen metinler, Türkçe eğitimi alanında doktora derecesine sahip üç alan uzmanının görüşlerine sunulmuştur. Uzmanların görüşleri doğrultusunda bir bilgilendirici ve bir öyküleyici metin seçilmiştir. Uzmanlar metinlerin hedef kitle olan Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme becerilerini ölçmek için yeterli düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Araştırma sürecinde çalışma grubunda yer alan Türkçe öğretmeni adaylarına Şevket Rado'nun "Misafirlik" adlı denemesi ve Memduh Şevket Esenal'ın "Gül Hanım'ın Annesi" adlı hikâyesi kaynak metin olarak verilmiştir.

Öğretmen adaylarının özet metinlerini değerlendirmek için Ülper ve Yazıcı Okuyan (2010) tarafından geliştirilen ölçüt temelli bir değerlendirme çizelgesi kullanılmıştır. Bu çizelge oluşturulurken ilgili araştırmacılar öncelikle alan yazın taraması yapmıştır. Elde edilen bilgilerle bir çözümleme çizelgesi oluşturmuş ve alan yazındaki ilgili kuramsal açıklamalara bakarak ölçütler belirlemişlerdir. Hazırlanan çizelge bu yönüyle, araştırılan olgunun olduğu biçimiyle ve yansız olarak araştırılmasını sağlayıcı niteliktedir. Dolayısıyla da araştırmada kullanılacak bir geçerliğe sahip olduğu düşünülmektedir (Yazıcı Okuyan ve Gedikoğlu, 2011). Çizelge; yeniden yapılandırılmış başlık içerme, kaynak metnin ana düşüncesini yansıtma, kaynak metnin yardımcı düşüncelerini yansıtma, özgün tümcelerden oluşma, kaynak metindeki tüm önemli bilgileri içerme, kaynak metni temsil edecek yeterli uzunlukta olma, gereksiz ve önemsiz bilgileri içermeme olmak üzere 7 ölçütten oluşmaktadır. Her ölçüt "1=Yok, 2=Yetersiz, 3=Kabul edilebilir ve 4=Yeterli" şeklinde derecelendirilmiş olup kendi içinde bu derecelerin tanımı değişiklik göstermektedir.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi sürecinde öncelikle araştırmacılar tarafından kaynak metinler Türkçe öğretmeni adaylarına verilmiş ve her bir metni okuyup özetlemeleri için de birer ders saati süre verilmiştir. Öncelikle bilgilendirici metnin özetlenmesi istenmiştir. Bilgilendirici metin okunup özetlendikten sonra 20 dakika ara verilmiş ve diğer derste de öyküleyici metne geçilmiştir. Öğrencilere özetlemeleri için verilen sürenin yeterli olup olmadığı sorulduğunda sürenin yeterli olduğu cevabı alınmıştır.

Özet metinlerin sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için araştırmacılar tarafından her bir metin için bir özet metin cevap anahtarı oluşturulmuştur. Bu özet cevap anahtarı oluşturulurken her bir metin araştırmacılar tarafından özetlenmiş ve elde edilen özetler karşılaştırılarak farklılıklar üzerinde konuşulup ortak bir karara varılmıştır. Araştırmacıların hazırladığı bu özet cevap anahtarları Türkçe Eğitimi alanından üç uzmana gösterilerek onların uyarı ve önerileri de dikkate alınarak cevap anahtarına son şekli verilmiştir.

Türkçe öğretmeni adaylarından özet metinler elde edildikten sonra ölçüt temelli değerlendirme çizelgesi kullanılarak değerlendirme yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Değerlendirme sırasında ihtilafa düşülen durumlarda araştırmacılar arasında tartışılarak ortak bir fikir birliğine varılıp veriler kodlanmıştır. Çizelge yoluyla elde edilen verilerin dağılımının normalliğine ilişkin Kolmogrov-Smirnov testi kullanılmıştır. İnceleme sonucunda verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiş ($p=0.000<0.05$) olduğundan bu çalışmada non-parametrik testler kullanılmıştır. Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki grup arasındaki farkı tespit etmek için Wilcoxon İşaretli Sıralar testi ve Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde Türkçe öğretmeni adaylarının oluşturduğu özet metinler, özet metinleri değerlendirme çizelgesi kullanılarak değerlendirilmiştir.

3.1. Birinci Probleme İlişkin Bulgular

Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici metinleri özetlerken özetleme kurallarına uyma durumları ile ilgili bilgiler Tablo 2’de yer almaktadır:

Tablo 2. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Bilgilendirici Metinleri Özetleme Becerileri

ÖZETLEME KURALLARI	YOK	YETERSİZ	KABUL EDİLEBİLİR	YETERLİ
1. Özet metin yeniden yapılandırılmış bir başlık içermektedir.	Yok	Metni doğrudan ve tam olarak yansıtıyor.	Metni yansıtır nitelikte; ancak aşırı genelleme içeriyor.	Metni yeterli bir biçimde yansıtıyor.
	94/100 %94	2/100 %2	2/100 %2	2/100 %2
2. Özet metin kaynak metnin ana düşüncesini yansıtmaktadır.	Yok	Metnin ana düşüncesinin uzağında	Metnin ana düşüncesine yakın	Metnin ana düşüncesini yansıtmaktadır.
	0/100 %0	11/100 %11	36/100 %36	53/100 %53
3. Özet metin kaynak metnin yardımcı düşüncesini/düşüncelerini içermektedir.	Yok	Metnin yardımcı düşüncesinin/düşüncelerini uzağında	Metnin yardımcı düşüncesine/düşüncelerine yakın	Metnin yardımcı düşüncesini/düşüncelerini yansıtmaktadır.
	0/100 %0	17/100 %17	54/100 %54	29/100 %29
4. Özet metin kaynak metnin özgün tümcelerle yeniden yapılandırılmış biçimindedir.	Yok	Özet metnin geneli kaynak metinden alınan tümcelerden oluşmaktadır.	Özet metnin geneli özgün tümcelerden oluşmakta/kaynak metinden kısmen alıntı var.	Özet metin özgün tümcelerden oluşmakta/kaynak metinden çok az alıntı var.
	0/100 %0	15/100 %15	28/100 %28	57/100 %57
5. Kaynak metindeki tüm önemli bilgiler seçilerek özet metine yerleştirilmiştir.	Yok	Kaynak metindeki önemli bilgilerin çok azı alınmıştır.	Kaynak metindeki önemli bilgilerin büyük bir bölümü alınmıştır.	Kaynak metindeki bütün önemli bilgiler alınmıştır.
	0/100 %0	17/100 %17	49/100 %49	34/100 %34
6. Özet metinde gereksiz önemsiz bilgiler yer almamaktadır.	Yok	Özet metinde çok sayıda artık önerme var.	Özet metinde çok az artık önerme var.	Özet metinde hiç artık önerme yok.
	0/100 %0	17/100 %17	59/100 %59	24/100 %24
7. Özet metin içeriksel olarak kaynak metni temsil edecek yeterlilikte/uzunluktadır.	Yok	Özet metin, kaynak metni kısmen temsil etmektedir.	Özet metin, kaynak metnin önemli bir bölümünü temsil etmektedir.	Özet metin, kaynak metnin tamamını temsil etmektedir.
	0/100 %0	15/100 %15	44/100 %44	41/100 %41

Tablo 2’de, araştırmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarının %94’ünün bilgilendirici metinleri özetlerken yeniden yapılandırılmış bir başlık kullanmadıkları görülmektedir. Öğretmen adaylarının yalnızca %6’sı özet metinlerinde, yeniden yapılandırılmış bir başlık kullanmıştır. Bu başlıkların %2’sinin “yetersiz”, %2’sinin “kabul edilebilir” ve %2’sinin “yeterli” düzeyde olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Türkçe öğretmeni adaylarının tamamına yakınının özet metinlerine yeni bir başlık oluşturma ihtiyacı hissetmedikleri söylenebilir. Bazı öğrencilerin özet metinlerde “Özet” şeklinde başlık oluşturduğu bazı öğrencilerin de hiç başlık oluşturmadığı görülmüştür.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, kaynak metnin ana düşüncesini yansıtmaya ölçütünde %53 oranında “yeterli”, %36 oranında “kabul edilebilir” ve %11 oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. Bu oranlar, bazı öğretmen adaylarının okudukları bir metnin ana fikrini bulup bunu sağlıklı bir şekilde ifade etmede sorunlar yaşadığını göstermektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, kaynak metnin yardımcı düşüncelerini içermeye ölçütünde %29 oranında “yeterli”, %54 oranında “kabul edilebilir” ve %17 oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle öğretmen adaylarının yarısına yakınının okudukları bir bilgilendirici metnin yardımcı düşüncelerini özet metinlerine istenilen düzeyde yansıtmakta zorlandıkları söylenebilir. Öğretmen adaylarının özet metinlerinde örnek ve açıklayıcı bilgilere çok yer vermesine karşılık önemli fikirlere daha az yer vermesi buna sebep olarak gösterilebilir.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, özgün tümcelerle yeniden yapılandırılmış olma ölçütünde %57 oranında “yeterli”, %28 oranında “kabul edilebilir” ve %15 oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. Bu verilerden, Türkçe öğretmeni adaylarının yarısından çoğunun özet metinlerinde özgün cümleler kullandığı; ancak azımsanmayacak bir oranının (%15) özetlerinde özgün cümleler kullanmadığı anlaşılmaktadır.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, kaynak metindeki tüm önemli bilgileri içermesi ölçütünde, %34 oranında “yeterli”, %49 oranında “kabul edilebilir” ve %17 oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. Sağlam bir planla oluşturulmayan özet metinlerin kaynak metnin önemli fikirlerini istenilen düzeyde yansıtmadığı belirlenmiştir. Bazı öğretmen adayları özetlerinde örnek ve açıklayıcı bilgilere gereğinden çok yer verdiğinden kaynak metnin önemli fikirlerini istenilen düzeyde aktaramamıştır.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, gereksiz ve önemsiz bilgilere yer vermeme ölçütünde, %24 oranında “yeterli”, %59 oranında “kabul edilebilir” ve %17 oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının sadece dörtte birine yakınının özet metinlerinde artık önermeye yer vermemesi, öğretmenlerin kaynak metindeki önemli bilgileri önemsizlerden ayırt etmekte zorlandığını göstermektedir. Bu durum öğretmen adaylarının okuduğunu anlama becerisi kadar özetleme stratejileri konusundaki bilgisiyle de ilişkilidir.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, içeriksel olarak kaynak metni temsil edecek yeterlilikte olma ölçütünde, %41 oranında “yeterli”, %44 oranında “kabul edilebilir” ve %15 oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının kaynak metni temsil edecek yeterlilikte bir özet yazamamalarında, özellikle özet metni kısa tutmalarının ve kaynak metindeki önemli fikirlere gereği kadar yer vermemelerinin etkili olduğu söylenebilir. Bazı özet metinler çok uzun olmalarına rağmen gereksiz ayrıntıyla dolu olduklarından kaynak metnin önemli fikirlerini yeterince yansıtamamıştır. Bazı özetler de kaynak metni olduğu gibi kopya ettiğinden bunların uygunluğunu belirlemek de güçleşmiştir.

Türkçe öğretmeni adaylarının öyküleyici metinleri özetlerken özetleme kurallarına uyma durumları ile ilgili bilgiler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Öyküleyici Metinleri Özetleme Becerileri

ÖZETLEME KURALLARI	YOK	YETERSİZ	KABUL EDİLEBİLİR	YETERLİ
1. Özet metin yeniden yapılandırılmış bir başlık içermektedir.	Yok	Metni doğrudan ve tam olarak yansıtmıyor.	Metni yansıtır nitelikte; ancak aşırı genelleme içeriyor.	Metni yeterli bir biçimde yansıtıyor.
	96/100	1/100	0/100	3/100
	%96	%1	%0	%3

2. Özet metin kaynak metnin ana düşüncesini yansıtmaktadır.	Yok	Metnin ana düşüncesinin uzağında	Metnin ana düşüncesine yakın	Metnin ana düşüncesini yansıtmaktadır.
	14/100	11/100	33/100	42/100
	%14	%11	%33	%42
3. Özet metin kaynak metnin yardımcı düşüncesini/düşüncelerini içermektedir.	Yok	Metnin yardımcı düşüncesinin/düşüncelerinin uzağında	Metnin yardımcı düşüncesine/düşüncelerine yakın	Metnin yardımcı düşüncesini/düşüncelerini yansıtmaktadır.
	0/100	29/100	46/100	25/100
	%0	%29	%46	%25
4. Özet metin kaynak metnin özgün tümcelerle yeniden yapılandırılmış biçimidir.	Yok	Özet metnin geneli kaynak metinden alınan tümcelerden oluşmaktadır.	Özet metnin geneli özgün tümcelerden oluşmakta/kaynak metinden kısmen alıntı var.	Özet metin özgün tümcelerden oluşmakta/kaynak metinden çok az alıntı var.
	0/100	9/100	51/100	40/100
	%0	%9	%51	%40
5. Kaynak metindeki tüm önemli bilgiler seçilerek özet metine yerleştirilmiştir.	Yok	Kaynak metindeki önemli bilgilerin çok azı alınmıştır.	Kaynak metindeki önemli bilgilerin büyük bir bölümü alınmıştır.	Kaynak metindeki bütün önemli bilgiler alınmıştır.
	0/100	29/100	53/100	18/100
	%0	%29	%53	%18
6. Özet metinde gereksiz önemsiz bilgiler yer almamaktadır.	Yok	Özet metinde çok sayıda artık önerme var.	Özet metinde çok az artık önerme var.	Özet metinde hiç artık önerme yok.
	0/100	12/100	62/100	26/100
	%0	%12	%62	%26
7. Özet metin içeriksel olarak kaynak metni temsil edecek yeterlilikte/uzunluktadır.	Yok	Özet metin, kaynak metni kısmen temsil etmektedir.	Özet metin, kaynak metnin önemli bir bölümünü temsil etmektedir.	Özet metin, kaynak metnin tamamını temsil etmektedir.
	0/100	31/100	48/100	21/100
	%0	%31	%48	%21

Tablo 3’te, araştırmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarının %96’sının öyküleyici metinleri özetlerken yeniden yapılandırılmış bir başlık kullanmadıkları görülmektedir. Öğretmen adaylarının özet metinlerine koydukları başlıkların %1’i “yetersiz” ve %3’ü de “yeterli” düzeyde bulunmuştur. Çoğu öğretmen adayının özet metnine kaynak metindeki başlığın aynısını koymasının onların özet metinlerde yeniden yapılandırılmış bir başlık oluşturma bilgisine sahip olmadıklarını düşündürmektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, kaynak metnin ana düşüncesini yansıtmaya ölçütünde %42 oranında “yeterli”, %33 oranında “kabul edilebilir” ve %11 oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının %14’ü okuduğu öyküleyici metnin ana düşüncesini kaynak metne aktarmamıştır. Özet metninde ana fikre yer vermeyen öğrencilerin çokluğu; bilgilendirici metinlere kıyasla öyküleyici metinleri bir ana fikir etrafında özetlemenin zor olduğunu düşündürmektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, kaynak metnin yardımcı düşüncelerini içermeye ölçütünde %25 oranında “yeterli”, %46 oranında “kabul edilebilir” ve %29 oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. “Yetersiz” ve “kabul edilebilir” düzeydeki özet metinlerin çokluğu, öğretmen adaylarının kaynak metnin bütün yardımcı fikirlerini özet metinlere aktarmada sorunlar yaşadığını göstermektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, özgün tümcelerle yeniden yapılandırılmış olma ölçütünde %40 oranında “yeterli”, %51 oranında “kabul edilebilir” ve %9

oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. Bu verilerden, Türkçe öğretmeni adaylarının büyük çoğunluğunun özet metinlerinde özgün cümleler kullandığını göstermektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, kaynak metindeki tüm önemli bilgileri içermesi ölçütünde, %18 oranında “yeterli”, %53 oranında “kabul edilebilir” ve %29 oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının yazdığı özet metinlerin dörtte birinden çoğunun bu ölçüt bağlamında “yetersiz” düzeyde olması, öğretmen adaylarının öyküleyici metinleri özetlemede zorlandıklarını düşündürmektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, gereksiz ve önemsiz bilgilere yer vermeme ölçütünde, %26 oranında “yeterli”, %62 oranında “kabul edilebilir” ve %12 oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. Bu oranlar öğretmen adaylarının özet metinlerinin çoğunda gereksiz ve önemsiz bilgilere rastlanıldığını göstermektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının yazdığı özet metinlerin, içeriksel olarak kaynak metni temsil edecek yeterlilikte olma ölçütünde, %21 oranında “yeterli”, %48 oranında “kabul edilebilir” ve %31 oranında “yetersiz” düzeyde olduğu görülmektedir. “Kabul edilebilir” ve “yetersiz” düzeydeki özet metinlerin çokluğu, Türkçe öğretmeni adaylarının öyküleyici metinleri yeterli uzunlukta özetlemede zorlandıklarını göstermektedir.

3.2. İkinci Probleme İlişkin Bulgular

Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme başarılarına ilişkin bilgiler yazdığı bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetlerinden elde edilen puanlar Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Bilgilendirici ve Öyküleyici Metinleri Özetleme Başarılarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Puanları

Metin türü	N	X	S
Bilgilendirici metin	100	20,58	2,95
Öyküleyici metin	100	19,33	3,14

Tablo 4’e göre Türkçe öğretmeni adaylarının her iki metin türünü de “kabul edilebilir” düzeyde özetlediği görülmektedir. Tablodan Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici metin özetlerinden daha yüksek puan aldığı görülmektedir. Bilgilendirici ve öyküleyici metinlerin Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme becerileri üzerinde anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar testinin sonucu Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Bilgilendirici ve Öyküleyici Metinleri Özetleme Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonucu

Bilgilendirici Metin Özeti - Öyküleyici Metin Özeti	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif sıralar	38	34,84	1324	-2,648	0,008
Pozitif sıralar	50	51,84	2592		
Fark olmayan	12				

*Pozitif sıralara dayalı

Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerileri arasında bir fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar testinin sonucuna göre öğretmen adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlemlenmiştir ($z = -2,648$, $p < 0,05$). Fark puanlarının pozitif sıralar (bilgilendirici metin) lehine olması, bilgilendirici metinlerin Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme becerisi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

3.3. Üçüncü Probleme İlişkin Bulgular

Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerilerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini ortaya koymak için yapılan Mann-Whitney U testinin sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Bilgilendirici ve Öyküleyici Metinleri Cinsiyet Değişkenine Göre Özetleme Başarıları

Metin türü	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Bilgilendirici	Kız	69	54,36	3750	803,500	0,045
	Erkek	31	35,87	1299		
Öyküleyici	Kız	69	56,88	3924	629,500	0,001
	Erkek	31	36,31	1125		

69 kız ve 31 erkekten oluşan Türkçe öğretmeni adayları grubunda, kızlarla erkeklerin metin özetleme becerileri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Mann-Whitney U testinin sonucuna göre, kız öğrencilerin özetleme becerileri ile erkek öğrencilerin özetleme becerileri arasında anlamlı bir fark gözlemlenmiştir (Bilgilendirici metin $U=803,500$ $p<0,05$; Öyküleyici metin $U=629,500$ $p<0,05$). Bu grupta cinsiyetin araştırmaya konu olan bilgilendirici ve öyküleyici metinlerin özetlenmesi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerilerini belirlemek için yapılan bu araştırmada elde edilen sonuçlar aşağıda tartışılarak ortaya konulmuştur.

Bu araştırmada Türkçe öğretmeni adaylarının %94'ünün bilgilendirici metinleri %96'sının da öyküleyici metinleri özetlerken yeniden yapılandırılmış bir başlık kullanmadıkları görülmüştür. Öğretmen adaylarının çoğunlukla kaynak metindeki başlığın aynısını kullandıkları görülmüştür. Benzer şekilde Ülper ve Yazıcı Okuyan (2010) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların %90'ı, Yazıcı Okuyan ve Gedikoğlu (2011) tarafından yapılan bir başka araştırmada da katılımcıların %87,3'ü özet metinlerinde yeniden yapılandırılmış bir başlık kullanmamışlardır. Bunların aksine Özçakmak (2015) yaptığı çalışmada öğrencilerin büyük çoğunluğunun özet metinlerinde başlığı başarılı bir şekilde kullandıklarını belirlemiştir. Bu durum Özçakmak'ın (2015) başlıkla ilgili "özetleme yapılırken başlığın değiştirilmeden ve yorum eklenmeden yazılması gerekir" şeklindeki düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bunun aksine özet metinlerde yeniden yapılandırılmış bir başlık kullanmanın konunun anlaşılması olmasının bir göstergesi olacağı düşüncesindeyiz. Çünkü başlık, yoğunlaştırılmış konu demektir (Akbayır, 2013).

Türkçe öğretmeni adaylarının %53'ü bilgilendirici metin özetlerinde, %42'si de öyküleyici metin özetlerinde kaynak metnin ana fikrine "yeterli" düzeyde yer vermiştir. Öğretmen adaylarının %14'ü ise öyküleyici metin özetlerinde kaynak metnin ana düşüncesine yer vermemiştir. Azımsanmayacak sayıda öğretmen adayının öyküleyici metinleri özetlerken ana fikre yer vermemesi düşündürücüdür. Susar Kırmızı ve Akkaya (2011) ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada öğrencilerin özetlerinde kaynak metnin ana düşüncesini ifade etmede zorlandıklarını belirlemiştir. Şahin (2012) yaptığı araştırmada hikâye haritası yönteminin 5. sınıf seviyesinde ana fikir bulma ve özetleme becerileri üzerinde etkili olduğunu bulmuştur. Öğretmen adaylarının 5. sınıf öğrencileri gibi öyküleyici metinleri özetlerken hikâye haritası yöntemini kullanmaları faydalı olabilir.

Türkçe öğretmeni adaylarının %29'u bilgilendirici metin özetlerinde, %25'i de öyküleyici metin özetlerinde kaynak metnin yardımcı fikirlerine “yeterli” düzeyde yer vermiştir. Benzer araştırmalarda (Deneme, 2009; Ülper ve Yazıcı Okuyan, 2010; Yazıcı Okuyan ve Gedikoğlu, 2011) katılımcıların kaynak metnin yardımcı fikirlerini “yeterli” düzeyde yansıtmadıkları görülmüştür. Bu durum katılımcıların özet yazmayı orijinal metni kısaltma olarak algılamasından (Bulut ve Akyol, 2014) kaynaklanmış olabilir.

Türkçe öğretmeni adaylarının %57'si bilgilendirici metin özetlerinde, %40'ı da öyküleyici metin özetlerinde “yeterli” düzeyde özgün tümce kullanmıştır. Öğretmen adaylarının %15'i bilgilendirici metin özetlerinde, %9'u da öyküleyici metin özetlerinde özgün tümceleri “yetersiz” düzeyde kullanmışlardır. Bu veriler, Türkçe öğretmeni adaylarının büyük çoğunluğunun özet metinlerinde özgün cümleler kullandığını göstermektedir. Özgün cümlelerin “yetersiz” ve “kabul edilebilir” düzeyde kullanıldığı özetler incelendiğinde, öğrencilerin kaynak metindeki cümleleri bire bir kopya ettiği ve kendi üsluplarını geliştiremedikleri görülmüştür. Benzer şekilde Yazıcı Okuyan ve Gedikoğlu (2011) öğretmenlerin özetleme becerilerini belirlemek için yaptıkları araştırma sonucunda, özetlerin özgün tümcelere yeniden yapılandırılmış olma kriterinde %49,1'nin “yeterli” düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı konuda Deneme'nin (2009) İngilizce öğretmeni adaylarının özet metni “kendi sözcükleriyle yazma” stratejisini tercih etme oranlarının çok düşük olduğu tespiti bu araştırma sonucunu desteklemektedir.

Erdem (2012), Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni adaylarının özetleme stratejilerini kullanım tercihlerini belirlemek için yaptığı araştırmada, “Özet metindeki önemsiz bilgiyi eleyerek, özet metinde bu bilgiye yer vermem.” maddesine öğrencilerin %79'unun katıldıklarını ifade etmiştir. Erdem'in (2012) araştırmasından hareketle öğretmen adaylarının özetlerinde önemli bilgiyi önemsizden ayıklayarak kullanabileceklerine dair yüksek bir algıya sahip oldukları söylenebilir. Ancak bu araştırmada, Türkçe öğretmeni adaylarının ürettiği özet metinler, kaynak metindeki tüm önemli bilgileri içermeye ölçütünde, bilgilendirici metinler için %34 ve öyküleyici metinler için %18 oranında “yeterli” düzeyde bulunmuştur. Yine bilgilendirici metinlerin %24'ünde öyküleyici metinlerin %26'sında gereksiz ve önemsiz bilgiye rastlanılmamıştır. Bu sonuçlar, öğretmen adaylarının alan yazında “özet metinde önemsiz bilgiye yer vermem” şeklindeki yüksek algıyı (Erdem, 2012; Eyüp, Stebler ve Yurt, 2012) uygulamaya yansıtmadıklarını göstermektedir.

Akyol (2008) hikaye edici metinlerin bilgi verici metinlerden daha kolay özetlendiğini ifade etmektedir. Ancak bu araştırmada Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici metinleri daha kolay özetledikleri görülmüştür. Okur (2011) yaptığı araştırmada öğretmen adaylarının bilgilendirici metinleri, öyküleyici metinlere oranla daha iyi özetlediklerini belirlemiştir. Öyküleyici metinlerde bilgilendirici metinlerin aksine verilmek istenen mesaj açık bir şekilde verilmez, okuyucunun çıkarımlarına bırakılır (Üründü, 2011). Bu durum öğretmen adaylarının bilgi verici türdeki metinleri özetlemede daha başarılı olmalarında bir etken olabilir.

Araştırmanın sonuçlarına göre hem bilgilendirici hem de öyküleyici metinleri özetlemede kızların daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. Bu bulguyu destekler nitelikte alanda benzer çalışmalar (Özçakmak, 2015; Karatay, Güngör, Bolat ve Okur, 2013) yapılmıştır. Ancak Ülper ve Yazıcı Okuyan (2010) araştırmalarında erkek öğrencilerin kızlara kıyasla metinleri daha iyi özetlediklerini belirlemişlerdir. Karatay ve Okur (2012) ise cinsiyet değişkeninin özetleme becerisi üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığını tespit etmişlerdir. Bu durum üzerinde çalışılan örneklem grubun farklı olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Sonuç olarak bu çalışma Türkçe öğretmeni adaylarının metin özetleme becerilerinin gerek bilgilendirici gerek öyküleyici metinler için “kabul edilebilir” düzeyde olduğunu göstermektedir.

5. ÖNERİLER

Bu araştırma, Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme becerilerini belirlemek için yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme becerilerinin “yeterli” düzeyde olmadığı görülmüştür. Bunun için Türkçe öğretmeni adaylarına Yazma Eğitimi ve Okuma Eğitimi derslerinde, özetleme strateji ve teknikleri hakkında bilgi verilmesi, onların özetleme becerilerinin gelişmesine olumlu katkı sağlayabilir.
2. Alan yazında (Erdem, 2012; Eyüp, Stebler ve Yurt, 2012) öğretmen adaylarının özetleme stratejileri algılarını belirlemek için yapılan çalışma verileriyle bu araştırma verileri arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanma konusundaki bu olumlu algılarının uygulamaya da yansiyabilmesi için Yazma Eğitimi ve Yazılı Anlatım gibi derslerde metin özetleme uygulamalarına yer verilmelidir.
3. Özetleme çalışmalarının okumayla ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, kaynak metnin içeriksel birimlerinin çözümlenebilmesinin önemli olduğu görülmektedir. Sınıf ortamında metin dil bilim teknikleri doğrultusunda uygun metin çözümlenmelerinin yapılmasının öğrencilerin özetleme becerilerini geliştireceği düşünülmektedir.
4. Öğretmen adaylarının yaptığı özetler, öğretim elemanları tarafından özetleme stratejileri bağlamında ele alınmalı ve gerekli dönütlerin verilmesi sağlanmalıdır.
5. Bu çalışmaya benzer araştırmalar farklı öğretim düzeyindeki katılımcılar üzerinde yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akkaya, N. (2011). İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Dersinde Okuduğunu Anlama Stratejilerini Kullanmanın Tutuma Etkileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(191) 68-77.
- Aktaş, Ş. (2000). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyol, H. (2006). *Türkçe İlk Okuma Yazma Öğretimi (Yeni Programa Uygun)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akyol, H. (2011). *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akbayır, S. (2013). *Eğitim Fakülteleri İçin Cümle ve Metin Bilgisi. (7. baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Anderson, V., Babadoğan, C. ve Hidi, S. (1991). Özetlemenin Öğrencilere Öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24, 587-594.
- Bulut, P. (2013). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencileri ve Öğretmenlerinin Özetleme Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Türkçe Dersi Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Bulut, P. ve Akyol, H. (2014). İlköğretim 5. Sınıf Öğretmen ve Öğrencilerinin Özetleme Stratejileri. *International Journal of Language Academy*, 2(4), 36-48.
- Çeçen, M. A. (2011). Yazma Eğitimi Açısından Metin Bilgisi. M. Özbay (Ed.), *Yazma Eğitimi* içinde (s. 127-146). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Coşkun, E. (2007). Türkçe Öğretiminde Metin Bilgisi. A. Kırkkılıç ve H. Akyol (Ed.), *İlköğretimde Türkçe Öğretimi* içinde (s. 233-279). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çıkrıkçı, S. S. (2008). İlköğretim Öğrencilerinde Özetleme Becerisinin Gelişimi. *Dil Dergisi*, 41, 19-35.
- Deneme, S. (2008). Yabancı Dilde Yazma Becerisinin Gelişiminde Özetleme Tekniğinin Öğretimi ve Başarıya Etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Deneme, S. (2009). İngilizce Öğretmen Adaylarının Özetleme Stratejilerini Kullanım Tercihleri. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 5(2), 85-91.
- Dijk, T. ve Kintsch, W. (1983). *Strategies Of Discourse Comprehension*. New York: Academic Press.
- Epçaçan, C. (2009). Okuduğunu Anlama Stratejilerine Genel Bir Bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 207-223.
- Erdem, C. (2012). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmen Adaylarının Özetleme Stratejilerini Kullanım Tercihleri ve Metin Dil Bilimsel Bir Özetleme Çalışması. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(3), 36-52.
- Eyüp, B., Stebler, M. Z. ve Yurt, S. U. (2012). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Özetleme Stratejilerini Kullanmadaki Eğilimleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 22-30.
- İşeri, K. (1998). Okuma Ediminin Eğitimsel İşlevi. *Dil Dergisi*, 70, 5-18.
- Görgen, İ. (1999). Özetleme Becerisinin Öğrencilere Öğretimi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 62, 22-28.
- Günay, D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual.
- Gündüz, O. ve Şimşek, T. (2012). *Uygulamalı Yazma Eğitimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatay, H. (2007). İlköğretim Türkçe Öğretmeni Adaylarının Okuduğunu Anlama Becerileri Üzerine Alan Araştırması. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karatay, H. (2014). *Okuma Eğitimi Kuram ve Uygulama. (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Karatay, H., Güngör, H., Bolat, K. K. ve Okur, S. (2013). 6, 7 ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Özetleme Becerileri. C. Demir ve H. Parlakyıldız (Ed.), *Prof. Dr. Abdurrahman Güzel'e Armağan Türkçenin Eğitim ve Öğretimi* içinde (s. 277-298). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karatay, H. ve Okur, S. (2012). Öğretmen Adaylarının Öyküleyici ve Bilgilendirici Metinleri Özetleme Becerileri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(7), 399-420.
- Keçik, İ. (1990). İlkokullarda Kullanılan Bilgi Aktarıcı Metinlerde Büyük Ölçekli Yapılar. A. S. Özsoy ve H. İ. Sebüktekin (Ed.), *IV. Dil Bilim Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.121-132). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Keçik, İ. ve Uzun, L. (2004). *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Lüleci, M. (2010). Yeni Bir Disiplin Olarak Metin Dilbilim ve Türk Edebiyatına Metin Dilbilimsel Bir Yaklaşım. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Okur, S. (2011). Türkçe ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Türkçe Dersi Öğretim Araçlarındaki Okuma Metinlerini Özetleme Becerileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Ögeyik, M. C. (2008). Metinlerarasılık ve Yazın Eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öğretmen, T. (2006). Uluslararası Okuma Becerilerinde Gelişim Projesi (PIRLS) 2001 Testinin Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi: Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özbay, M. (2009). *Okuma Eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özdemir, E. (1975). *Anlayarak Okuma Tekniği*. Ankara: Mektupla Öğretim Merkezi Yayınları.
- Özdemir, E. (2004). *Sözlü-Yazılı Anlatım Sanatı (Kompozisyon)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özdemir, E. (2013). *Eleştirel Okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özçakmak, H. (2015). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Not Alarak Dinlemede Özetleme Stratejilerini Kullanma Becerileri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özenç, B. ve Arslanhan, S. (2010). *PISA 2009 Sonuçlarına İlişkin Bir Değerlendirme*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Sallabaş, E. (2007). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Kendini Yazılı Olarak İfade Etme Kazanımlarına Ulaşım Düzeyi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Susar Kırmızı, F. ve Akkaya, N. (2011). İlköğretimde Özetleme Stratejilerinin Kullanımına İlişkin Nitel Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 267-277.
- Şahin, İ. (2012). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Hikâye Edici Metinlerde Özetleme ve Ana Fikir Bulma Becerileri Üzerinde Hikâye Haritalarının Etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- TDK. (2011). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Temizkan, M. (2009). *Metin Türlerine Göre Okuma Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Topuzkanamış, E. (2009). Öğretmen Adaylarının Okuduğunu Anlama ve Okuma Stratejilerini Kullanma Düzeyleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

- Tuncer, A. ve Kahveci, G. (2009). Az Gören 8. Sınıf Öğrencilerine Kavram Haritasıyla Özet Çıkarma Becerisinin Akran Aracılığı ile Öğretimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(4), 853-877.
- Ülper, H. ve Karagül, S. (2011). Özetleme Becerisinin Kazandırılmasına Yönelik Etkinlikler: Ders Kitapları Temelinde Bir Araştırma. V. D. Günay, Ö. Fidan, B. Çetin ve F. Yıldız (Yay. Haz.), *Türkçe Öğretimi Üzerine Çalışmalar* içinde (s. 145-155). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası.
- Ülper, H. ve Yazıcı Okuyan, H. (2010). Quality of Written Summary Texts: An Analysis in the Context of Gender and School Variables. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 1057-1063.
- Üründü, V. (2011). 6-8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Tema ve Metin Türü Açısından İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Yazıcı Okuyan, H. ve Gedikoğlu, Y. G. (2011). Öğretmenlerce Üretilen Yazılı Özet Metinlerin Niteliksel Özellikleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 1007-1020.